

FORSKNING

TVÅNGSFÖRFLYTTNINGAR UNDER NIKOLAJ II

Av f. byråchefen OSCAR ANGELUS

DE RYSKA tvångsförflyttningarna under Nikolaj II satte in strax efter första världskrigets utbrott. Vi måste skilja mellan två kategorier: de som ägde rum i Ostpreussen och Karpaterna, alltså på fientligt område, och å andra sidan de som förekom i Polen, Volhynien, Baltikum och andra delar inom ryska riket självt.

Vid ryssarnas båda infall i Ostpreussen (september 1914 och februari 1915) blev enligt Paul Rohrbach¹ i allt ungefär 10 000 människor, huvudsakligen kvinnor, åldringar och barn — de vuxna männen hade ju blivit mobiliserade — deporterade till det inre av Ryssland, till Vologda, Astrakan och Uralområdet. »Evakuering» kallade ryssarna denna åtgärd. Skälet till att den företogs är svårt att fatta för en västeuropé: varken militära eller ekonomiska överväganden syntes tala för den. Kanske var det meningen att sprida panik och skräck för ryssarna. Dessa ser mycket gärna att allting flyr för dem, så

att de själva befrias från nödvändigheten att gå ut i striden. De har också en förkärlek för det primitiva: om det går an att transportera undan pianon och kor, varför skulle det inte gå med människor, som eventuellt kunde bli farliga bakom fronten! Kanske var tvångsförflyttningen också en vedergällning för krigsutbrottet, vartill Tyskland enligt den ryska propagandan bar hela skulden, kanske var det en önskan att i brist på krigsfångar åtminstone kunna skicka civilfångar hem; kanske var det slutligen en fortsättning på den sedan de moskovitiska storfurstarnas dagar blommande ryska deporteringstraditionen. Förmodligen allt detta tillhoppa.

Hur det gick till vid deporteringarna vet vi.² Då det här skall följa en kort och återhållsam beskrivning, så är det bara för att visa, att bolsjevikerna inte själva har tänkt ut alla fasor som de iscensätter, utan att de hade läromästare vilkas metoder de flitigt studerade. Det är inte bara hos Marx och Engels som

¹ Paul Rohrbach, *Russisches*; 2. stark vermehrte Auflage, Berlin 1915, s. 144.

² Rohrbach 133 ff.; Th. Schiemann, *Nach Russland verschleppt*, Berlin 1915, s. 3 ff.

de har gått i skolan, utan också hos stormännen inom ochrana, tsarernas hemliga polis.

De personer som påträffades i sina bostäder, huvudsakligen i Lyck, Goldap och andra gränstrakter³, fick inte tid att på något sätt förbereda sig för den förestående »resan», något som fick förintande verkningar i synnerhet vid den andra deporteringsvågen, som satte in mitt i vintern. Ofta häktades män på gatan och fördes utan vidare bort. De som påträffades hemma blev jagade ut ur husen, vare sig de var påklädda eller inte. Skarorna av arresterade föstes mot den närbelägna tysk-ryska gränsen, där man stoppade in dem i ryska järnvägsvagnar som plomberades och avsändes mot öster. Genom öppningar kastade man då och då in litet mat till de fångna. Vagnarna var naturligtvis inte uppvärmda. Då man öppnade dem i Vilna och Minsk, låg passagerarna hopkurade — döda. Några småbarn, som tydligen in i det sista hade fått värma sig hos sina mödrar, fann man vid liv under dessas döda kroppar. I flera vagnar låg kvinnor, som hade nedkommit för tidigt, döda tillsammans med sina nyfödda.⁴ I den mån fångarna överlevde »evakueringen» fick de vara på resande fot i två månader, varunder de i avdelningar om vanligen 50 personer släpades från plats till plats, från fängelse

till fängelse, ständigt med döden av kyla, hunger och utmattning för ögonen.

Det var bara konsekvent att ingenting gjordes för de deporterade på bestämmelseorten. Med någon tur kunde de hamna i en stad eller en landskommun där det bodde rysslandstyskar, som i möjligaste mån tog sig an dem. Enligt en militärförordning skulle de deporterade erhålla 45 kopek per dag och person. De fick bara en bråkdel av denna summa, återstoden gick upp i rök över den vida ryska slätten.⁵

1915, under kriget i Karpaterna, blev en där bosatt ukrainsk stam, huzulerna, evakuerade av den ryska militärförvaltningen. Vid striderna om Lwow (Lemberg) hade den ryska krigsmakten låtit deportera tusentals galizier, som till större delen var ukrainare, till Ryssland och sedan t. o. m. fått vissa av dem inspärrade som spioner och förbrytare. Först när frågan kom upp i duman började domstolarna att ta befattning med saken.

De inomryska tvångsförflyttningarna skedde alltid »av militära skäl». Det var i varje fall vad man fick höra och läsa. Men den som i likhet med förf. vid denna tid bodde i Ryssland och kunde iaktta skeendet på nära håll, han vet att det bakom de »krigsmässiga skälen» dolde sig helt andra ting.

För den chauvinistiska delen

³ Rohrbach 141.

⁴ Rohrbach 133 f.

⁵ Schiemann 5 f.

bland makthavarna erbjöd det sig ett utsökt gynnsamt tillfälle att genomföra den *russificering av rikets västra utmarker*, som hittills hade givit dåliga eller inga resultat. Förutsättningen för att dessa planer skulle lyckas var att ortsbefolkningen, de s. k. stamfrämmande, blev decimerad. Endast Ryssland har lyckats med att ända in i den officiella lagstiftningen beteckna en del av sina medborgare som stamfrämmande!

Premiärminister Stolypin utarbetade t. ex. ett projekt för begränsning av det tyska landinnehavet i Sydvästryssland. I den principiella inledningen till denna plan heter det bl. a.: »Som alla iakttagelser beträffande i Ryssland bofasta utläningar redan har visat, ådagalägger dessa trots sitt långvariga uppehåll på rysk mark icke blott ingen strävan att sammansmälta med den omgivande befolkningen, utan de håller lidelsefullt fast vid sin egenart och isoleringen från ryska folket...»⁶

En av panslavisternas många drömmar hotade att gå i fullbordan. Dessa var det nämligen som stod bakom de antyddade strävandena, ofta med ledande militärer, såsom generalerna Janusjkevitj och Danilov, som förgrundsfigurer. Det är här på sin plats att erinra om den ryske premiärministern Goremykins uttalande: »Vi för krig icke bara mot

tyska riket utan också mot det tyska överhuvud, även mot de 'inre tyskarna'!»⁷

En annan viktig sak: efter några framgångar i början led Ryssland den ena motgången efter den andra vid fronten, och alla i Petrograd med patriotisk iver profeterade segrar förvandlade sig med järnhård konsekvens till nederlag. Ju sämre det gick på krigsskådeplatsen, desto mer betydde angreppen och seg-rarna på hemmafronten, de som gick ut över värnlösa tyskar, judar, polacker, tatarer etc. Ryska regeringen kände sig tvungen att ställa sig på krigsfot mot en del av sina undersåtar, eftersom den ville påverka stämningen bland folket och leda massornas blickar bort från den hotande militära katastrofen.

Den militära ledningen krävde en allmän utrymning av de västryska gränstrakterna, vilken åtgärd sades syfta till befolkningens skydd och vara betingad av fiendens framryckning och den därav följande nödvändigheten att förintä livsmedelsförråden. Ty dessa förråd fick inte falla i tyskarnas händer. Alldeles bortsett från ryska regeringens hastigt påkomna och föga troliga bekymmer för sina ickeryska gränsfolk måste man också tänka på följande. Hungersystemet skulle ha fungerat allt säkrare, ju fler människor det gällde att försörja; alltså hade tyskarna fått lida större

⁶ A. S. Rezanov, Njemetzkoje spionstwo (Det tyska spionaget); Petrograd 1915, s. 235 f.

⁷ Johannes Schleuning, Die deutschen Siedlungsgebiete in Russland; Würzburg 1955, s. 62.

skada, om deportationerna inte hade företagits.

Ryssarna måste själva ha observerat denna lucka i logiken, ty omedelbart efter det att tyskarna i maj 1915 hade trängt in i Kurland uppgavs det, att ortsbefolkningen hade tillåtit sig handlingar, genom vilka ryska armén upprepade gånger hade kommit i ett svårt läge. Så går det alltid till hos ryssarna: hela världen bedriver sabotage och spionage för att illistigt övermanna detta oskyldigt lidande land! Ryska pressen påstod rentav att »kolonierna», de tyska kolonisternas samhälle, var planmässigt anlagda av tyska regeringen såsom stödjepunkter för en kommande erövring av Ryssland!⁸ Och ändå visste man att en rad tsarer själva hade in kallat dessa kolonister i landet.

Närmast något om judarnas utdrivande ur Kurland. De gällde ofta som tyskar och framstod i varje fall som icke önskvärda och fientliga. Kavallerigeneralen Komarov-Kurlov, f. d. chef för hemliga polisen och en kortare tid »generalguvernör över Ostpreussen», blev civilförvaltningens befullmäktigade representant i Baltikum. I maj 1915 fick han av storfurst Nikolaj Nikolajevitch, de ryska truppersnas överbefälhavare, befallning att utdriva alla judar ur Kurland, utan hänsyn till kön, ålder och ställning. Guvernementet i fråga hörde till den s. k. judiska bosättningsräjongen, dvs.

⁸ Schleuning 61.

till de områden där judar hade tillåtelse att bo i Tsarrysland, och hade därför en stor judisk befolkning. I stort sett hela handeln låg i deras hand, däribland livsmedelsförsörjningen för flera militära myndigheter och lasarett, där det f. ö. arbetade en mängd judiska läkare. I residensstaden Mitau visade det sig, att hela deportationsföretaget bara av de här angivna skälen hade bort inställas, alldeles bortsett från den bristande tillgången på rullande transportmateriel.⁹

Om denna deportation finns det tillräckligt med material¹⁰ som bevisar dess ohyggliga karaktär. Endast enstaka frågor skall här beröras. De första offentliggjorda uppgifterna härstammar från dumaledamoten Friedmann, som den 1 augusti 1915 i duman påpekade bl. a., att nära 500 000 judar hade bragts till tiggargstaven som ett resultat av regeringens åtgärder. Vad angår förflyttningens art uppgav han, att de som på obestämd tid skulle dra bort till ett okänt fjärran vanligen bara fick en enda dag som frist. Bortsända blev alla, åldringar, kvinnor, barn, sjuka, rentav sinnessjuka som man för ändamålet i fråga hämtade ut från hospitalen, i den mån man inte lät det räcka med utkastningen. Man berövade folk möjligheten att medföra sin egendom, och därför sändes många iväg till fots.

⁹ Komaroff-Kurloff, *Das Ende des russischen Kaisertums*; Berlin 1920, s. 314.

¹⁰ Rohrbach 24 f., 118 f.

Judetransporter som passerade Lublin, där de inväntades med färdigställd förplägnad av den judiska kommittén, måste dra vidare utan att stanna. Ett tåg från Kovno med 110 vagnar fulla av judar stod i fyra dagar i plomberat skick på stationen Novo-Vilejsk. Man visste inte vad man skulle göra med dem. Myndigheterna i Kovno hade skickat dem till Poltava, men därvarande guvernör hade vägrat att motta dem, precis som man returnerar en felaktig leverans av salt sill. Så var då tåget tillbaka i Kovno. När dumaledamoten Friedmann träffade sina stamfränder var de för andra gången på väg från Kovno till Poltava.

Friedmann berättade vidare om de övergrepp mot kvinnor och flickor, som nu en gång för alla tycks vara obligatoriska hos tvättäkta ryssar, och även om pogromer, varvid detaljerna framlades vid en hemlig session. Man skonade folkets nerver. Det var också bara en del av hans offentligt hållna tal som kom in i de ryska tidningarna, resten kastade sig censuren över.

På stationen Unetsja höll ett tåg med deporterade judar i 10 dagar. När man till sist öppnade vagnarna fann man 16 fall av scharlakansfeber och 8 av fläcktyfus. På stationen Homel ville judiska och kristna invånare hjälpa de i boskapsvagnarna inspärrade, som varken hade något att äta eller att dricka. Vaktmanskapat på tåget tillät emellertid inte de deporterade att motta vare

sig bröd eller vatten och hotade att skjuta ner deras hjälpare. Många blev sinnessjuka på transporten, många dog på vägen; värst var det för de gravida kvinnor som måste med i landsflykten.¹⁰

Tvångsförflyttningen av judarna drabbade utom Kurland och Polen även Galizien, varifrån ungefär 250 000 judar blev fördrivna.

Näst efter judarna fick tatarerna (om tyskarna skall längre fram talas) lida under folkförflyttningarnas följder. De bildade Rysslands ledande mohammedanska nation och måste på sin minussida i likhet med de flesta andra minoriteter uppföra två fel: att inte ha kommit till världen som ryssar och att inte höra till den ortodoxa kyrkan. Om man i tyskarnas och judarnas fall talade om sympati för Tyskland och vid behov även spionage för fiendens räkning, så påbördade man tatarerna turkvänliga böjelser. Kaukasiska bergsstammar, urgamla fiender till Ryssland, reste sig mot det land som underkuvat dem, därtill föranledda av det heliga krig som turkarna hade proklamerat. Detta var skäl nog att inskrida mot hela den mohammedanska befolkningsgruppen. Hur det därvid gick till sammanfattades i duman av Dsjanfanov med orden: »Mohammedanerna jagas som vilda djur i Kaukasus. Den manliga befolkningen skingras totalt åt många håll, de kvarvarande kvinnorna skändas och drivas i elände. Tusentals av dem fryser och hungrar ihjäl utan

att någon som helst hjälp kan lämnas dem!»¹¹. I de mohammedanska kurdernas byar, som på detta sätt blivit tomma, insattes armenska bönder. Ryssar hade under inga förhållanden kunnat hålla sig kvar. Genom sistnämnda åtgärd blev emellertid ryssarna själva den vinnande tredjeparten, till vars båtnad hatet mellan de båda minoriteterna blev allt djupare. I grova kolonialmetoder har ryssarna alltid varit mästare.

Strax efter krigets början släpptes en våldsam hets mot de baltiska godsägarna lös i den ryska pressen och offentligheten. Ryssarnas hemliga avdelning trädde i funktion och gjorde ett gott arbete. Snart regnade det av angivelser mot den tyskbal-tiska befolkningen, där denna beskylldes för varjehanda ingripanden till den ryska arméns skada.

Hur långt tyskheten drevs kan man lära av biträdande militäråklagaren A. S. Rezanov, som 1915 i sin bok »Det tyska spionaget» fordrade alla tyskars utvisning (»först då blir vi kvitt spionerna»)¹². Hans arbete är ett konglomerat av de sällsammaste beskyllningar. Hit hör »tesen» att revolutionen av år 1905 iscensattes med hjälp av — den baltiska adeln (»som t. ex. baron Hoyningen-Huene m. fl.»)¹³. Dessa barnsliga historier var emellertid inte enbart löjliga. Ryska folkets

massa och ryska intelligentsian hade inte den blekaste aning om faktiska förhållanden och händelser i Baltikum och accepterade gärna alla osanningar.

Av de undersökningar som anställdes på grundval av angivelser var det knappast en på hundra som uppdagade något misstänkt; så berättar general Kurlov, som ju får betraktas som sakkunnig. Men så snart en ny ämbetsman övertog förvaltningen i ett distrikt blev alla gamla angivelser inlämnade på nytt i oförändrad form.¹⁴ Detta väcker redan någon misstanke. Ryska myndigheter tyckte nämligen inte om att slösa bort tid på nya tankar, som heller inte är så lätta att komma på, eller att göra någotextraarbete; de höll sig med förkärlek till beprövade schabloner.

Misstanken stegras när man erfar att det inte bara förekom angiveri utan även provokation. Så berättar general Kurlov om ett fall¹⁵ då en äldre tysk lärare hade blivit gripen i samband med utströende av proklamationer från den tyska arméledningen. Läraren riskerade krigsrätt och dödsstraff. Vid undersökningen framgick, att proklamationerna hade strötts ut på gatan medan läraren tillfälligt gick förbi. Den skyldige var ett minderårigt tidningsbud som hos polisen erkände provokation. Det är betecknande att hemliga polisen använde ortsbefolkningen och inte ryssar för

¹¹ Rohrbach 24.

¹² Rezanov 258.

¹³ Rezanov 260 f.

¹⁴ Komaroff-Kurloff 308.

¹⁵ Komaroff-Kurloff 310.

sina provokationer. På så vis skulle saken göras mera trovärdig.

Att polisen inte var överksam i deportationsfrågor bevisar följande fall. I Riga fick general Kurlov från stabschefen för 6. armén, överste Boncz-Brujevitsj, motta ett telegram med förslaget att avlägsna den främste mannen inom adeln på Ösel, baron Buxhoevden tillsammans med sex godsägare i trakten, bland dem en medlem av riksrådet. Skälet meddelades inte, kontraspionageavdelningen påstod sig inte kunna utlämna sina hemligheter — inte ens till civilförvaltningens högste ledare. Deportationen blev inte av, eftersom sagde ledare fick det hela att rinna ut i sanden.¹⁶

Kort efter krigsutbrottet stängdes de tyska skolorna i Baltikum. Tyska inskrifter och skyltar, tyska föreningar och tyska språkets offentliga bruk blev förbjudna. Russificeringen var på marsch och segrade över hela linjen. Till sist måste det ju ändå förekomma någon enda form av rysk seger i detta krig!

Utan deportationer gick det naturligtvis inte. Däremot antog de inte formen av massdeportationer. Att det inte behövde gå så långt kan förklaras genom flera omständigheter: den insikt som en del av den högre ämbetsmannakåren ägde om baltiska frågor och som exemplifieras av Kurlov, vissa kvarstående förbindelser mellan balttyskarna och tsarhovet, en punkt som

visserligen ofta har betonats på ett överdrivet sätt, och så vidare.

Ryssarnas angreppsmål var tyskarna, och ännu inte esterna eller letterna. Ty tyskarna bildade landets ledande skikt, och de måste likvideras för att russificeringen skulle kunna genomföras. Det är här skäl att erinra om Paul Rohrbachs uppgifter¹⁷, enligt vilka det 1913 på ett gemensamt sammanträde med ryska jordbruks- och inrikesministerierna beslöts att i stor stil kolonisera de västra områdena med ryssar från Centralryssland, så att t. ex. 300 000 storryska bönder skulle forslas till Kurland och slå sig ned på dess domäner. På den tiden krävde radikala nationalryska kretsar en konfiskation av hela den baltiska storgodsegendomen. Denna fordran hade inte sin grund i någon önskan att ge land åt ester, letter och litauer, utan vad man ville var att lyckliggöra bönder från Tver och Kaluga.

Innan jag kort berör bortförandet av tyska kolonister, skulle jag vilja dröja ett ögonblick vid fabriksförflyttningarna från Baltikum till det inre Ryssland. Det är begripligt att ryssarna vid sitt återtag inte ville låta anläggningarna falla oskadade i tyskarnas händer, i all synnerhet där det var fråga om framställning av krigsviktiga produkter. Ryssarna beslöt då att överföra fabriker till rikets inre delar och alltså inte förstöra dem. Alltefter-

¹⁶ Komaroff-Kurloff 268.

¹⁷ Rohrbach 78.

som det föll sig sprängde eller antände man byggnaderna, under det att maskinerna fördes till Ryssland. En del av dem gick för övrigt förlorade på den långa resan.¹⁸

Vid förintelsen av den baltiska industrin fanns det enligt min uppfattning också andra viktiga skäl, t. ex. önskan att få en täckmantel för att »evakuera» invånarna. När fabrikerna försvann försvann också arbetarna, eftersom det dels bara var på grund av arbetet som de erhöll uppskov med militärtjänsten — och för Ryssland drog balter inte i fält med någon större entusiasm — och de dels måste finna någon försörjning för sig själva och sina familjer. Regeringen befattade sig allvarligt med denna arbetarfråga, långt mera samvetsgrant än den annars brukade uppträda. Den lät utarbeta gottgörelsenormer m. m. för att hjälpa arbetarna över perioden av nödtvungen arbetslöshet under evakueringen.

Många arbetare lät övertala sig och drog mot rikets inre, där de skulle erhålla en engångsutbetalning av samma storlek som deras fyraveckorslön och därtill arbete i statliga, krigsviktiga företag. I flertalet fall fick de på bestämmelseorten varken den utlovade gratifikationen eller något arbete. Man gjorde dem möra för att efter någon tid anställa dem mot mycket lägre lön än den ursprungligen utlovade. Många guvernörer lät helt enkelt

tillfångata evakuerade arbetare och sätta dem till tvångsarbete, givetvis utan annan ersättning än kosten. Det var ingen tillfällighet att bolsjevikrevolutionen segrade i Ryssland, och förvånande är det inte heller att Lenins första livgarde bestod av letter. Från Riga, som bland alla baltiska städer fick de hårdaste slagen mot sin industri, drog 50 000 arbetare (av i allt 74 000) med sina familjer till Petrograd och Moskva¹⁹ och kom där i ett svårt läge. Sammanlagt torde åtminstone 100 000 arbetare ha deltagit i utflyttningen. Denna form av deportering, det bör vi medge, var verkligen originell, till den grad att ingen kom på idén att alls se den som en systematisk folkförflyttning! I sin »frivillighet» erinrar den redan något om Chrustjevs metoder.

Ryska regeringens inskridanden mot tyskarna i andra västliga gränsområden var framför allt riktade mot de tyska bönderna, de s. k. kolonisterna, ty andra yrkesutövare fanns det knappast bland dessa tyskar. Bönderna, som levde i slutna byar, hade uppnått ett visst välstånd och bevarat språk, religion och sedvänjor oförändrade sedan sin invandring, hade redan länge varit chauvinistiska ryska kretsar en nagel i ögat, därför att de inte ville låta sig russificeras.²⁰ Detta har i Ryssland alltid varit det svåraste brott som »stamfrämmande» kun-

¹⁹ Rohrbach 54.

²⁰ Axel Ripke, *Der Koloss auf tönernen Füssen*; München 1916, s. 51.

¹⁸ Komaroff-Kurloff 327.

nat begå. Kriget och den därav motiverade användningen av det gamla ryska universalmedlet deportering skulle här komma ändring åstad.

På något sätt måste dock regeringens ingripanden förskönas inför folket. Utom de överallt i Ryssland spridda underrättelserna om tyskarnas spioneri och sabotage förklarade man i Volhynien, Bessarabien, Taurien och andra delar av Västrussland, att kriget ju fördes mot Tyskland och att det därför var rätt och billigt att framför allt tyskar i Ryssland fick känna på den saken. Tanken må ha varit primitiv, men just fördenskull blev den förstörd och accepterad av den ryske bonden.

Liksom alla ryska medborgare måste naturligtvis också kolonisternas söner fullgöra sin värnplikt; vid krigets utbrott inkallades de och ryckte in i laga ordning. Kort tid efter de första inkallelserna, som avsåg alla värnpliktiga upp till 38 års ålder, satte regeringens antityska åtgärder in, efter det att storfurst Nikolaj Nikolajevitj hade fastslagit de tyska kolonisternas opålitlighet, och detta med bortseende från den lojalitetsförklaring från rysslandstyskarna som hade undertecknats av dumaledamoten baron Fölkersahm.

Den 15 februari 1915 stiftades en lag till följe vilken alla tyska bönder, som bodde inom ett område av 150 verst (1 verst = 1.067 km) från Rysslands västgräns och 100 verst från havskusten, var skyldiga att

inom 10 månader avyttra sin mark. Det hela hade åtminstone på ytan ett visst sken av laglighet över sig, antagligen av hänsyn till de allierade. På grund av denna lag måste 2,7 miljoner hektar säljas. Markpriserna rasade genast nedåt. Därtill kom att bankerna hade order att inte bevilja några krediter för tyska markköp. Resultatet blev att de av lagen drabbade kolonisterna fick se sin mark bli värdelös, och 1,3 miljoner människor hade därmed förlorat försörjning och hem.²¹ Åt detta exempel torde bolsjevikerna, när de byggde upp sin stat med konfiskationer, ha glatt sig mycket och dragit sina lärdomar därav. Åtgärden ifråga var ganska lätt att genomföra redan därför, att de yngre bönderna själva till större delen inte satt på sina gårdar utan kämpade som soldater — för tsar och regering!

Då dessa åtgärder likväl inte visade sig tillräckliga, blev de tyska kolonisterna utvisade inte bara ur Polen och Kurland utan också ur Volhynien, utan att de fick någon tid att avveckla sina affärer. Som vid alla nikolaitiska deportationsföretag var det inte misstänkta eller otillförlitliga personer som sändes iväg, utan deporteringen var generell. I Volhynien enbart drabbades från den 1 juli 1915 och framåt ca 200 000 tyska kolonister²², av vilka

²¹ Rohrbach 101.

²² Gotthold Rhode, *Völker auf dem Wege*; Kiel 1952, s. 7; Rohrbach 102.

efter krigsslutet ungefär hälften återvände. De hade tre dagars frist att ordna sina angelägenheter och måste sedan på egna vagnar anträda resan mot öster. De som inte höll sig till den uppställda fristen eller av någon anledning arresterades på sina gårdar, undanskaffades på det bekanta sättet i boskapsvagnar under kosackeskort. Resemålen var Sibirien och Volga. Hunger, kyla och sjukdomar blev för mycket för tusentals deporterade, i synnerhet barnen. Hur många Volhynientyskar som nådde fram till Volga är mig inte bekant, av 100 000 deporterade polentyskar var det 25 000 som anlände dit.²³

Utdrivna och skickade mot öster blev också alla kolonister vid Kiev.

Massdeportationerna under första världskriget medförde stort elände inte bara för dem som direkt drabbades utan även för invånarna i de

landsändar som var bestämda till uppehållsorter för de förvisade. De första följderna var bostadsnöd och prisstegringar. Dessa senare antog ofta, genom det stora intresse som ryssen hyser för kommersiella ting, ett skrämmande tempo och bidrog till att rubba Rysslands prisnivå, något som gjorde massorna än mogenare för revolutionen.²⁴ Särskilt illa gick det i östra delen av europeiska Ryssland, dit de första flyktingsvågorna från Polen och Kurland kom fram först flera månader efter deportationens början. Bönderna dödade de fördrivna i tusental. Det var inte bara vreden över att ha fått nya onyttiga munnar att mätta, det var också en reaktion mot regeringens krigsåtgärder. Hos deporterade och bofasta sådde regeringen genom sina rigorösa åtgärder en förbittringens sådd, som skulle bära frukt i bolsjevismen.

²³ Rohrbach 102.

²⁴ Jfr Komaroff-Kurloff 317.